

Войната в Европа

„Дайте ми съюзници да се бия срещу тях!“
Наполеон

„По-лошо от това да се биеш със съюзници е да се биеш без тях.“
Уинстън Чърчил

Великият съюз във Втората световна война, наричан понякога Странният съюз, свързва Великобритания, най-голямата колониална сила в света, ръководена от Чърчил, с Русия, единствената комунистическа държава в света, начело със Сталин, и със Съединените щати, най-голямата капиталистическа сила в света, ръководена от Рузвелт. Единствено Хитлер може да ги обедини и единствено заплахата от нацистка Германия може да крепи този съюз през четирите години на войната. Членовете на Великата тройка нямат доверие един към друг, но всеки от партньорите знае, че се нуждае от останалите двама. Никаква комбинация само между двама от тях не е достатъчно силна, за да бъде победена Германия. Само тримата заедно могат да постигнат това.

Ето защо Великият съюз е успешен. Въпреки напрежението и обтягането на отношенията той се запазва до края на войната, което е голямо постижение. Междувременно нервите и ресурсите се изчерпват почти до край.

Процесът на съюзяване започва през януари 1942 г., когато Чърчил заедно с военните си съветници пристига във Вашингтон, за да обсъди стратегически въпроси. Чърчил препоръчва да се проведе серия операции в периферията на Хитлеровата европейска крепост, като едновременно с това се извършат бомбени нападения срещу самата Германия и се подкрепят силите на съпротивата в окупираните страни, без обаче да се прибегва до открито нахлуване. Той нарича тази стратегия „затягане на обръча“.

Американските военни се противопоставят на вижданията на Чърчил. Маршал смята, че идеята е по-скоро рискована, отколкото безопасна, и че ще доведе до загуба, а не до запазване на жива сила и техника. Да се остави Червената армия сама срещу огромния Вермахт както всъщност Чърчил предлага, означава англичани и американци да си навлекат големи неприятности. Маршал никак не е сигурен, че руснаците ще удържат положението, ако не им се окаже помощ, и смята, че най-голямата военна грешка в историята ще бъде, ако се допусне една армия от осем милиона войници да бъде избита, без да направи нищо, за да се предотврати това. Ако Съюзниците избегнат конфронтация с германците в Европа през 1942 и 1943 г това би запазило живота на английски и американски войници, но би могло в края на краищата да доведе до пълна победа за Хитлер. Дори ако Чърчил се окаже прав в предположението си, че Червената армия ще удържи на натиска, Маршал смята, че в резултат на това войната ще се проточи през 1944 и дори 1945 г. В крайна сметка англо-американските загуби ще бъдат по-големи, а не по-малки.

Ето защо Маршал предлага целта на англичани и американци през 1942 г. да бъде укрепване на американските сухопътни, въздушни и морски сили във Великобритания, за да може през пролетта на 1943 г. да се осъществи масирано нахлуване през Ламанша. Само така, твърди той американските военни сили ще могат да се включат решително във войната, само така Съюзниците ще могат да окажат съществена помощ на руснаците и бързо да постигнат окончателна победа.

Програмата на Маршал за подготовка и въоръжаване на армията през 1942 и нахлуване през 1943 г. повдига два важни въпроса. Първо, тази програма не може да помогне на руснаците през 1942 г., и второ, тя предполага, че през цялата година американците няма да воюват по суша с германците. Вторият въпрос тревожи Рузвелт, тъй като той иска да накара американците да се почувстват ангажирани с войната в Европа (проучванията на общественото мнение през 1942 г. показват, че американците са по-склонни да воюват срещу японците, отколкото срещу германците). Най-бързият начин да се постигне това е като се включат американците в европейската война. Ето защо президентът настоява още през 1942 г. американски войски да се сражават срещу германците. Освен това на Рузвелт му допада идеята на Чърчил за затягане на обръча, от която следва, че руснаците ще понесат най-тежките загуби. А Рузвелт е твърдо решен първото американско нападение да бъде успешно. Поради това периферията става по-привлекателен обект в сравнение със Северозападна Европа.

Към програмата за нахлуване в Европа през 1943 г. Маршал предлага да се направи десант на френския бряг още през септември 1942 г. Тази военна операция с кодово наименование „Следжхамър“ е самоубийствена бойна задача, чиято цел е да се подпомогнат руснаците. Тя ще се осъществи, само ако се окаже, че падането на Русия е неизбежно. Но макар че няма никакво намерение да предприеме тази операция, освен в случай на крайна необходимост, Маршал може да я използва и наистина я използва пред Рузвелт като възможност, която би задоволила искането на президента за предприемане на военни действия през 1942 г. Безспорната трудност при „Следжхамър“ е съществуващият риск и Чърчил прави контрапредложение известно с кодовото наименование „Торч“, за нахлуване във Френска Северна Африка. Тази операция е много по-безопасна в сравнение с нахлуване през Ламанша и през 1942, и през 1943 г., защото тук става въпрос преди всичко за нахлуване в територията на неутрална страна. (Северна Африка се управлява от френското правителство във Виши под ръководството на маршал Анри Петен; правителството е фашистко и пронацистко, но е обявило неутралитет във войната.) Операция „Торч“ съвпада идеално с политическите цели на Великобритания, тъй като ще ѝ помогне да си възвърне позицията в Средиземно море. Рузвелт трябва да избира между предложенията на Маршал и на Чърчил. От всички страни натискът върху него е огромен, както са огромни и рисковете. Съветският външен министър В. М. Молотов го е посетил през пролетта. Макар че президентът се е опитал да не уточнява къде ще се открие втори фронт, Молотов, като всички други свързва втория фронт единствено с равнините в северозападните части на Европа. Рузвелт знае също, че подложените на силен натиск руснаци (изправени пред близо 200 германски дивизии на един фронт, простиращ се от Ленинград до Кавказ, с многобройни окупирани територии, сред които са най-богатите им индустриални и селскостопански райони, дали повече милиони жертви и спешно нуждаещи се от време, за да възстановят индустрията и армията си) смятат, че откриването на втори фронт е абсолютно необходимо и че това е сигурна проверка за добрите намерения на западните демокрации. Ако англичани и американци в близко време не направят нещо, за да отклонят няколко германски дивизии, руснаците може да стигнат до заключението, че Съюзниците искат Хитлер да победи, поне на Изток.

Рузвелт не може да не си дава сметка, че от победата на Германия срещу Русия ще спечелят единствено нацистите, но той си има други грижи и тревоги. Америка не е готова за пълна военна мобилизация. Каквито и да са плановете на Маршал, американската армия не може да нахлуе сама във Франция. Дори и с помощта на англичаните Съединените щати ще понесат тежки загуби. Чърчил и военните му съветници настояват да не се открива втори фронт в Европа през 1942 г., или поне докато всичко не е добре подготвено. И те излагат плана за Северна Африка така, че

той изглежда приемлив за президента. Чърчил е готов да отиде в Москва и да обясни операция „Торч“ на Сталин, като казва, че ще убеди руснаците, че тази операция представлява откриване на втори фронт. Като има предвид английската непреклонност, Рузвелт разбира, че през 1942 г. ще се извърши или операция „Торч“, или нищо друго. И решава да заложи на тази операция.

На 28 юли Рузвелт дава нарежданията си на Маршал Генерал Дуайт Д. Айзенхауер, командващ американските сили във Великобритания, с тревога заявява, че това би могло да бъде „най-черният ден в историята“. Айзенхауер и Маршал са убедени, че решението да се нахлуе във френска Северна Африка през ноември 1942 г. ще повлияе върху целия ход на войната, а последиците от това ще се понесат от целия следвоенен свят.

Те са прави. След като операция „Торч“ се оказва успешна, изкушението да се укрепи съществуващата вече база в Алжир и Тунис и да се използва тя като трамплин за по-нататъшни операции е непреодолимо. В много голяма степен англо-американските действия през 1942 и 1943 г. са съсредоточени в Средиземно море - първо в Северна Африка, после в Сицилия (юли 1943) и накрая в Италия (септември 1943). Въпреки че върху географската карта са отбелязани внушителни завоевания, германските сили не са претърпели решителни или значителни загуби.

Практическите проблеми, свързани с нахлуване в Европа през 1942 или 1943 г., са огромни, а може би и непреодолими. Не е изключено англичаните да са прави, като твърдят, че преждевременното преминаване на Ламанша може да се превърне в кървава баня. Но когато се взема решение за операция „Торч“, от първостепенно значение са политическите мотиви. Чърчил иска силно британско присъствие в Средиземно море, а Рузвелт - бързо и сравнително безопасно включване на Америка във войната, за да повдигне духа в страната си. И двамата получават от „Торч“ онова, от което се нуждаят.

Когато на операция „Торч“ е даден ход (8 ноември 1942), американците не знаят какво да очакват. Тъй като смятат, че френската армия в Алжир, Мароко и Тунис е поначало антигермански настроена, те се надяват, че няма да им бъде оказана съпротива. Американски шпиони и тайни агенти действат в Северна Африка от две години. Те са членове на Службата за стратегически проучвания (ССП), създадена от Рузвелт в началото на войната по подобие на английските тайни служби. Основавайки организацията, Рузвелт казва на Уилям Донован, избран от него да я оглави, че ще се води война без правила и че ССП трябва да се бори срещу Гестапо с методите на Гестапо. Рузвелт предоставя на Донован неограничен (в буквален смисъл) бюджет, отпуснат от Конгреса. Въпреки това според европейските стандарти ССП проявява печално аматьорство по отношение на методи, техники, идеология и политика. Членовете на тази организация обхващат широк политически спектър - реакционно настроени възпитаници на престижни колежи, радикално настроени интелектуалци евреи, членове на Американската комунистическа партия и още много други. Единственото общо между тях е омразата им към Хитлер.

По-късно във войната ССП свършва полезна работа, особено с помощта на англичаните и на другите европейски сили от съпротивата срещу Германия. Но през 1942 г. ССП не може да се ориентира в сложната обстановка на френската политика. Когато Петен се предава на германците, генерал Шарл дьо Гол отказва да се подчини на правителството на Виши и отива в Лондон, където заклеява Петен като предател и се обявява за глава на новото френско правителство, което ще продължи войната. Дьо Гол организира движението Свободна Франция. Около Дьо Гол обаче се обединяват съвсем малко французи от колониалните армии на Франция, защото за тях е по-лесно и безопасно да останат верни на Петен.

Макар че нахлуват в Северна Африка, американците не искат да воюват срещу французите. Те предпочитат да сключат споразумение. Но Петен е издал заповед да се оказва съпротива на всяко нападение, от която и посока да идва то.

Когато американците нахлуват, адмирал Жан Дарлан главнокомандващ въоръжените сили на Виши, е в Алжир. Тъй като ССП действа непрофесионално, френските тайни служби са изцяло информирани за планове на американците. Дарлан споделя силни антибритански настроения той е автор на антиеврейските закони на Виши и е готов да сътрудничи на германците, но в същото време иска да надхитри Петен. Той се съгласява да участва в сделка, според която французите ще оставят оръжието, но в замяна. Съюзниците ще направят Дарлан генерал-губернатор на цяла Френска Северна Африка. Генерал Анри Жиро ще оглави северноафриканската армия. Няколко дни по-късно френските офицери приемат заповедта на Дарлан и прекратяват военните действия, а седмица след нахлуването в Африка Айзенхауер отлита за Алжир, за да одобри споразумението. Рузвелт е дал одобрението си за сделката с Дарлан воден от военни съображения.

Резултатът от първия голям външнополитически риск, поет от Америка във Втората световна война, е, че Съединените щати оказват подкрепа на един човек, олицетворяващ всичко, срещу което се обявяват Рузвелт и Чърчил. Дарлан е антитезата на принципите, които Съюзниците отстояват.

Сделката с Дарлан предизвиква бурни протести Критикуващите повдигат сериозни въпроси. Означава ли всичко това, че когато влязат в Италия, Съюзниците ще сключат споразумение и с Мусолини? Ако им се удаде случай, ще се сподият ли с Хитлер и с германските генерали? Рузвелт излиза от трудното положение, като изтъква временния характер на споразумението. Дарлан, чието възмущение нараства, се оплаква, че американците се отнасят към него като към лимон, който след като бъде изстискан и стане безполезен, ще бъде изхвърлен. Спорът приключва на Коледа 1942 г., когато един млад французин в Алжир убива Дарлан. Убийството е част от широкоорганизирана конспирация, в която участват повече от двадесет души, но не съществуват доказателства, сочещи кой в крайна сметка стои зад заговора за убийството на Дарлан.

Който и да е той, неудобното положение е преодоляно. Както казва генерал Марк Кларк - помощникът на Айзенхауер: "Смъртта на генерал Дарлан... е дело на съдбата...Отстраняването му от сцената е като срязване на неприятен цирей. Той си свърши работата и смъртта му разреши много трудния проблем какво да се прави с него в бъдеще."

Но дълбоко вкоренените подозрения на руснаците спрямо американските политически намерения за освободена Европа се засилват. При завършването на конференцията в Казабланка през януари 1943 г. Рузвелт се опитва да ги разсее. Той заявява, че политиката на Съюзниците към Германия и Япония, а следователно и към Италия, ще бъде искане за безусловна капитулация. Какво означава това? Рузвелт не съобщава подробности. Очевидно под безусловна капитулация се разбира, че Съюзниците ще воюват, докато правителствата на държавите от Оста не се предадат, но повече от това не се казва. Какви правителства ще сменят правителствата на Мусолини, Тоджо и Хитлер? Вероятно ще последва период на военна окупация под контрола на упълномощен от Съюзниците военен губернатор, но какво ще стане по-нататък? Рузвелт не казва.

Той не казва, защото по всяка вероятност не знае. Като самоуверен прагматик президентът е убеден, че ще се справи с положението, когато то възникне. Ще продължава да взема решения, ръководен от съображения за военна целесъобразност. Междувременно уверява Сталин и света, че споразумения с Хитлер и с неговата шайка

няма да има и че Съюзниците ще воюват, докато правителствата на държавите от Оста не се предадат, след което той ще уреди нещата така, че всички да бъдат доволни. Това е гениален ход. Като не оповестява ясно целите на войната, Рузвелт не дава възможност на Съюзниците да се карат помежду си.

Самоувереността на Рузвелт е много голяма, но не винаги оправдана, което скоро проличава от френско-американските отношения. В началото на 1943 г. Жиро все още командва френските сили в Северна Африка, но въпреки покровителството на американците няма да се задържи дълго на поста си. С подкрепата на англичаните Дьо Гол отива в Алжир, създава френски комитет за национално освобождение и заедно с Жиро става негов съпредседател. Жиро е политически наивник и въпреки усилията на Рузвелт скоро Дьо Гол го отстранява изцяло от правителството на френска Северна Африка. Към края на 1943 г. френската политика на Рузвелт е провалена и на власт е Дьо Гол.

Големите англо-американски военни операции през 1943 г. са насочени срещу Италия. Нахлуването в Сицилия започва през юли; нападението срещу Италия е през септември. Макар че Италия излиза от войната, Съюзниците стигат до Рим едва в средата на 1944 г., а контрол над цяла Италия установяват през пролетта на 1945 г. Резултатите от широкомащабните военни действия обаче са незначителни. Съюзниците са разгромили двадесет германски дивизии в Италия и са си осигурили няколко допълнителни въздушни бази, откъдето да изпращат бомбардировачи срещу Германия.

Две седмици след десанта в Сицилия Съюзниците бомбардират Рим за първи път. В резултатна бомбардировката и поради влошеното военно положение фашистският Велик съвет сваля Мусолини. Неговото място заема маршал Пиетро Бадوليو. Единствената цел на Бадوليو е да надхитри германците. Англичаните и американците нямат нищо против да му помогнат.

Италианците искат правителството в Рим да бъде запазено, както и позволение да обявят война на Германия и да се присъединят към Съюзниците. По този начин те ще избегнат унижението от подписване на безусловна капитулация.

Накрая Чърчил и Рузвелт разрешават на Айзенхауер да приеме исканията на Централна Италия. Тъй като желаят стабилност в Италия и неутрална италианска армия и двамата са готови да се споразумеят с Бадوليو, за да избегнат социални напрежения, а евентуално и хаос. Ето защо се съгласяват италианското правителство да се предаде при определени условия, да остане на власт, да задържи административния контрол на Италия, да запази италианската монархия и в крайна сметка да се присъедини към тях като съюзник във войната.

Резултатът е, че през 1945 г. същите политически групировки, които са управлявали Италия преди и по време на бойната, са още на власт, подкрепяни от съюзническата контролна комисия, от която руснаците постоянно са изключвани. Първоначално Сталин протестира по този въпрос, но след това се отказва, защото разбира какво означава този прецедент - който освободи страна от нацистите, той ще решава какво ще стане в тази страна. Той е склонен да остави Съюзниците да оформят бъдещето на Италия, но в замяна ще иска да получи правото да действа по същия начин в Източна Европа.

Американската външна политика във Втората световна война е твърде сложна и разнопосочна, за да може да бъде дори най-общо определена. Повечето политически решения са продиктувани от военни съображения. Американците например подкрепят десни правителства във Френска Северна Африка и Италия и позволяват на англичаните да направят същото в Гърция, но едновременно с това снабдяват с оръжие и военна техника Съпротивата във Франция, която е определено лявоориентирана, както и маршал Тито в Югославия, който е ръководител на комунистическа революция.

В окупирана Франция американците съдействат на Съпротивата, тъй като там няма друга сила, която се бори срещу нацистите, но в Югославия освен Тито действат партизански сили, водени от генерал Дража Михайлович, който подкрепя монархията и югославското правителство в изгнание в Лондон. Айзенхауер и американците следват обаче примера на англичаните и оказват помощ на Тито, тъй като той води по-успешна борба от Михайлович срещу нацистите. В действителност войната в Югославия е война колкото на комунисти срещу нацисти, толкова и гражданска война между хървати и сърби.

През януари 1944 г. на объркването и пасивността, характеризиращи американската политика, се слага край. Никога преди това американците не са били толкова добре подготвени за военни действия. Айзенхауер поема командването на Съюзническия експедиционен корпус (СЕК) във Великобритания и започва подготовката на операция „Овърлорд“ за нахлуване през Ламанша. От този момент нататък един-единствен въпрос занимава американците: ще помогне или ще навреди този план на „Овърлорд“? Операцията е от първостепенно значение и към нея са предвидени допълнителни действия. Сега Америка насочва всичките си усилия към разгрома на Германия. Следвоенните проблеми в по-голямата си част могат да бъдат решени в следвоенния период. Това предположение в общи линии остава вярно до последния ден на войната.

И с право. „Овърлорд“ е не само върховен англо-американски военен акт, но и върховен политически акт. Той е решителен израз на постоянната и основна цел на американската външна политика - запазване баланса на силите.

Примери за новата ръководна роля на Америка и нейната целеустременост изобилстват. Повечето от тях се отнасят до англичаните, като на практика не засягат руснаците, отчасти, защото американците си сътрудничат тясно с англичаните, а нямат почти никакви контакти с Червената армия, и отчасти, защото англичаните се интересуват повече, че от въпроси с по-дългосрочен характер, отколкото американците. Три въпроса са особено важни: какво да се прави в Средиземно море, какво да бъде настъплението срещу Германия и коя да бъде военната цел - Берлин или германската армия. И по трите въпроса решаваща дума имат американците. Американското превъзходство в Съюзническия лагер е толкова голямо, че ако е необходимо, американците могат да се наложат, а англичаните трябва просто да приемат решението им, колкото е възможно по-примирено, тъй като приносят им към англо-американските усилия възлиза само на 25 процента.

Американското господство сред Съюзниците отбелязва нова ера в историята на света. Съединените щати са изместили Великобритания от ролята ѝ на господстваща световна сила. През 1945 г. американското производство достига невиджани размери. Съединените щати произвеждат 45 процента от оръжията в света и близо 50 процента от всички стоки в света. Две-трети от всички кораби са американско производство.

По въпроса какво да се прави в Средиземно море, американците настояват военните операции в Италия да бъдат забавени за да може войските да се придвижат към Южна Франция, където да осигурят прикритие на десния фланг на Овърлорд“. Англичаните са против това и предлагат военни операции в Австрия и Югославия, но не смеят да отстоява позицията си на политическа основа, защото знаят, че Рузвелт няма да се вслуша в политическите им искания. Ето какво пише Рузвелт на Чърчил: "Скъпи приятелю оставете ни да продължим с нашия план. Поради чисто политически причини тук няма да ми бъде простен и най-малкият неуспех на „Овърлорд“, ако се разбере, че големи военни сили са отклонени към Балканите." (През същата 1944 година са американските президентски избори Рузвелт се кандидатира за четвърти път.) На 6 юни 1944 г. започва операция „Овърлорд“. По своя мащаб операцията е

внушителна - 5000 кораба, 6000 самолета и 175 000 войници правят десант във Франция. Участват войници от 12 страни водени от американски, английски и канадски сили. Това е голяма демонстрация на съюзническото единство и Чърчил се надява да осигури британското присъствие в Средиземно море, като превземе цяла Италия и Адриатическия бряг. По късно той заявява, че освен това целта му била да изпревари руснаците в Централна Европа, но по онова време нито веднъж не изтъква подобен аргумент. Точно обратното, неколнократно заявява пред Айзенхауер, който поема ударите в този спор от американска страна че иска да предприеме офанзива по целия Адриатически бряг единствено с военни цели. Айзенхауер е убеден, че целта на Чърчил е да гарантира следвоенното положение на Англия и казва на министър-председателя, че ако иска да промени заповедите (според които Айзенхауер трябва да нанесе удар в сърцето на Германия), би следвало да говори с Рузвелт. Воден от военни съображения, Айзенхауер настоява да се извърши десант в Южна Франция. Чърчил не успява да убеди Рузвелт да се намеси и десантът е извършен през август 1944 г., като по този начин се слага край на възможността Съюзниците да разширят военните операции в Източна Европа или на Балканите. Американците са готови да продължат на изток в Средиземноморието до Италия, но не и по-нататък. Опасността от следвоенна съветска експанзия на Балканите или в Източна Европа не изглежда достатъчно сериозна на американците в този момент и не оправдава никакво отклонение от главната цел, която е Германия.

Вторият важен въпрос, по който се води спор през септември 1944 г., е как да се навлезе в Германия. Айзенхауер ръководи настъплението на широк фронт, като американските и британските армии се придвижват към Германия рамо до рамо. Генерал Бърнард Л. Монтгомери, командващ британските сили, настоява за еднократно нахлуване в Германия, твърдейки, че по този начин бързо ще се сложи край на войната. Чърчил подкрепя Монти, отчасти, защото иска да осигури на англичаните славата, че са превзели Берлин, и главно защото иска англичани и американци да проникнат колкото се може по-дълбоко на изток преди да се срещнат с Червената армия.

Айзенхауер настоява да се приеме неговият план Той е дълбоко убеден, че от военна гледна точка трябва да се настъпва на широк фронт. Дали е прав или не, е въпрос на приоритети. Ако главната цел е разгром на Германия, предпазливият подход на Айзенхауер е оправдан. Но ако главната цел е да се предотврати навлизането на руснаците в Централна Европа, като Съюзниците освободят Берлин, Прага и Виена, дръзкият план на Монти е по-добър.

Ролите вече са разменени. Айзенхауер и Маршал, които през 1942 г. са готови на всякакви рискове, за да преминат Ламанша, сега предлагат една нерешителна, лишена от въображение кампания. Британците, които в началото се колебаят при мисълта да се изправят срещу Вермахта в Европа, сега са готови да поемат големи рискове, за да приключат войната и да окупираат Берлин.

В началото на пролетта на 1945 г. Съюзниците преминават Рейн и навлизат в Германия на широк фронт Непосредствените цели, които Айзенхауер преследва, са да бъде обкръжена индустриалната област Рур, а след това да се Продължи до Дрезден, за да се срещнат Съюзниците с Червената армия в Централна Европа, което ще раздели Германия на две части. Монтгомери и Чърчил се противопоставят. Те искат Айзенхауер първо да осигури доставки и въздушна подкрепа на британците, за да стигнат те в Берлин преди руснаците.

Съществуват много догадки по въпроса защо Чърчил настоява прицелът на военните действия да бъде насочен срещу Берлин. Общото мнение е, че той иска да отстрани руснаците от източната част на Германия, да предотврати разединение на Германия и да запази Берлин като столица. Смята се също, че ако градът е бил завладян

от Съюзниците, Берлинският въпрос никога не би съществувал. Това са глупости. Като оставим настрана военните фактори (по всяка вероятност войските на Айзенхауер никога не биха могли да навлязат в Берлин преди Червената армия), това мнение не отразява ни най-малко политиката, която Чърчил проповядва. Той никога не е смятал да оспорва позицията на руснаците в Източна Европа като цяло или в източната част на Германия по-конкретно, тъй като по този въпрос е постигнато споразумение много по-рано. След като идеята за преминаването на Ламанша през 1943 г. е отхвърлена, не съществува ни най-малка възможност руснаците да бъдат отстранени от Източна Европа. Чърчил си дава сметка за това: известното му споразумение със Сталин по време на московските им срещи през есента на 1944 г. показва, че признаването на руското господство в Източна Европа е неизбежно.

Целта, която Чърчил преследва със завладяването на Берлин, съвсем не е толкова грандиозна. Главната му грижа е да си осигури престиж. Той казва на Рузвелт, че руснаците ще освободят Виена. „Ако превземат й Берлин, няма ли да се затвърди у тях неоснователно убеждението, че са допринесли най-много за нашата обща победа?“

Главната грижа на Рузвелт в седмиците преди да умре е да създаде Организацията на обединените нации (конференцията в Сан Франциско, чиято задача е да изготви Хартата се свиква малко след смъртта му на 12 април), да осигури членството на СССР в ООН и да поддържа добри отношения със Сталин. Той отказва да възприеме твърда политика към Сталин по отношение на руската окупация на Полша или по отношение подозренията на Сталин за това дали Западните съюзници ще поискат безусловна капитулация на германските войски в Италия. Президентът не е опитен дипломат и до края няма ясни цели за бъдещето на следвоенния свят. Активното му участие в създаването на ООН показва, че е възприел идеята на Удроу Уилсън за колективна сигурност. Но вижданията на Рузвелт за характера на ООН, която трябва да бъде контролирана от великите държави в Съвета за сигурност, показват, че поддържа идеята за сфери на влияние ма Великите сили. Това се потвърждава и от честите напомнения за „Четиримата полицаи“ (Китай, Русия, Великобритания и Съединените щати).

Но макар че в много отношения политиката на Рузвелт е мъглява и озадачава дори най-близките му съветници едно е ясно. За дълбоко разочарование на някои членове на Държавния департамент и особено на посланика в Русия У. Авърел Хариман президентът отказва да води отявлена антисъветска политика. Хариман, Чърчил, а по-късно и Труман, смятат, че Русия ще проявява безразсъдно алчност, подозрителност и властолюбие и че с нея няма да е възможно да се действа по друг начин освен от позицията на сила и непоколебима твърдост. Рузвелт отхвърля подобни предположения. Нещо повече, той изглежда смята, че е естествено руснаците да се безпокоят по въпроса какви правителства ще имат страните по руската западна граница и поради това е склонен да се съобрази с исканията на Сталин за Източна Европа. Съществува и мнението споделяно дори от Чърчил, че Сталин констатира очевидни неща, когато в началото на 1945 г. казва, че, „който завземе една територия, той налага в нея собствената си социална система“. Чърчил, който пръв е приложил този принцип в Италия и Гърция, по-късно осъжда Сталин за това, че прилага същия принцип в Източна Европа. Доказателствата обаче сочат, че Рузвелт е достатъчно голям реалист, за да приеме постановката *quid pro quo*.

Характерът на съюза с Русия не е ясен. След нахлуването на нацистите американският печат представя Червената армия като героична, а Сталин - като мъдър и великодушен. Съмнително е дали това може да окаже силно и трайно влияние върху хора, които изпитват еднакво недоверие и страх както към комунизма, така и към фашизма. Междувременно зад кулисите и особено в Държавния департамент

продължават да бушуват антисъветски настроения. Джордж Кенан, макар и редови служител в Държавния департамент по онова време, изразява най-добре тези настроения през 1941 г., два дни след нахлуването на нацистите в Русия: „Ние не бива да правим нищо в нашата страна, от което да изглежда, че следваме поетия от Чърчил курс на морална подкрепа на руската кауза Струва ми се, че ако приветстваме Русия като съучастник в защитата на демокрацията, ще предизвикаме недоразумения." Кенан смята, че в цяла Европа „страхът от Русия като цяло е по-голям от страха от Германия", и дава да се разбере, че споделя тази преценка за по-голямата опасност, която представлява комунизмът в сравнение с фашизма.

Мнението, което Кенан изразява през 1941 г., може и да е преобладащо в Държавния департамент, но Департаментът не определя политическата линия. Рузвелт предоставя възможност и на руснаците да се възползват от политиката заем-наем и оказва морална подкрепа на Сталин. Под натиска на Държавния департамент той действително отхвърля искането на Сталин през 1941 г. за споразумение, което ще признае руските териториални придобивки според германско-съветския пакт, като заявява, че териториалните въпроси може да се уредят в края на войната. Но като се изключи този въпрос, Рузвелт насочва усилията си към съгласувани действия със Сталин срещу общия враг. Кенан продължава да протестира. През 1944 г., когато Червената армия изтласква германците от Русия и се готви да предприеме последна офанзива, Кенан заявява, че е дошло време за „открито и реалистично политическо изясняване на позициите със съветските ръководители". Той иска руснаците да бъдат изправени пред „избора да променят изцяло политиката си и да съдействат за изграждането на истински независими страни в Източна Европа или да загубят подкрепата и гаранциите на Западните съюзници в останалите фази от войната".

По това време Кенан е главен съветник на американския посланик в Москва Хариман, който споделя позицията му. Хариман съветва Рузвелт да ограничи или дори да прекрати политиката заем-наем към Русия. Рузвелт отказва и руснаците продължават да получават помощ, която им осигурява крайно необходимо оборудване, особено камиони. Западът има нужда от Червената армия поне толкова, колкото и тя има нужда от помощта, давана на заем или под наем. Макар че Кенан не може да разбере това, Маршал и Рузвелт са наясно по въпроса кой от кого се нуждае повече. Тяхното най-голямо опасение е най-голямата надежда на Кенан, а именно, че достигне ли веднъж руските граници, Червената армия ще спре. Тогава германците ще се обърнат и ще се насочат на запад, изправяйки срещу Западните съюзници цялата мощ на Вермахта. Великобритания и Америка не са мобилизирали толкова сухопътни сили, че да си пробият път до Берлин при такъв противник.

Освен това съществува ужасяващата възможност от създаване на нови тайни оръжия. Германия е постигнала бърз напредък във военната технология по време на войната и немската пропаганда продължава да отправя призови към населението да удържи на натиска още малко, докато станат готови новите оръжия. Рузвелт знае, че германците работят върху създаването на атомна бомба. Ракетите, реактивните самолети и подводниците са достатъчно опасни. Ако се прекрати помощта за руснаците, настъплението на Червената армия ще се забави и германците ще имат време да усъвършенстват оръжията си, да не говорим за това, че Сталин може изцяло да се оттегли от войната.

Основната дилема на войната се съдържа в тези съображения. До края почти няма американски или британски държавник, който да иска Русия да спре настъплението си, но също така няма и такъв, който да иска Русия да господства в Източна Европа. А трябва да се желае или едното, или другото: Рузвелт решава, че ще

бъде по-опасно, ако руското настъпление спре, и продължава да отпуска помощ на Сталин и да насърчава придвижването на руснаците на запад.

От своя страна Айзенхауер взема решение за Берлин, ръководейки се от военни съображения. Той смята, че е лудост да изпрати войските си към Берлин, когато шансът те да пристигнат там преди Червената армия е съвсем малък, ако изобщо има такъв шанс. Освен това му е нужна ясна демаркационна линия, за да се избегнат инциденти, при които двете съюзнически войски да стрелят погрешно една срещу друга. Ето защо уведомява Сталин, че ще спре, когато стигне река Елба. Чърчил не го оставя на мира и иска от него да продължи на изток. Най-накрая Айзенхауер изпраща телеграма до Обединения щаб: „Готов съм да приема, че се води война, която преследва политически цели и в случай че Обединеният щаб реши, че превземането на Берлин от Съюзниците е по-важно от чисто военните съображения в този театър, аз с радост ще променя плановете си и ще пренастроя мислите си, за да бъде осъществена такава операция." С други думи, той не желае да рискува живота на повече от 100 000 души, без да вижда изгледи за военна победа. Обединеният щаб не отговаря на телеграмата и за Айзенхауер военните съображения си остават най-важни.

Докато войските на Айзенхауер окупират Южна Германия, руснаците си пробиват път към Берлин, понасяйки излишни тежки загуби от 100 000 души. Хърбърт Фийс посочва, че онова, което ги очаква, е „първото мрачно чувство за победа, първата страховита гледка на развалините, първите военни паради под облаци от дим". Два месеца по-късно те предават на Запада повече от половината от територията на града, който са превзели на такава огромна цена. Без да пожертват живота на нито един свой войник, Великобритания и Съединените щати получават своите сектори в Берлин, където остават през целия период на Студената война.

Нещо по-важно, войната приключва без рязко скъсване на отношенията с руснаците. Безброй напрежения са възниквали в „Странния съюз", но Съединените щати и Русия продължават да бъдат съюзници и през май 1945 г. възможността за продължаване на сътрудничеството, макар и слаба, все още съществува. Много неща ще зависят от отношението на Съединените щати към действията на Русия в Източна Европа. Ясно е като бял ден, че Сталин ще настоява за установяване на комунистически диктатури под контрола на Москва. Водещите икономисти и политици на старите режими ще бъдат изхвърлени заедно с религиозни водачи и интелектуалци. Заедно с тях ще бъдат погребани и най-светлите идеали на Запада - свободата на словото, свободните избори, свободата на вероизповеданието и свободната инициатива. Ръководителите на американското правителство не могат по никакъв начин да одобрят потъпкването на онези свободи, заради чието опазване са се борили срещу Хитлер. Президентът Хари Труман (Рузвелт умира през април 1945), съветниците му и американският народ никога няма да приемат насилственото комунизирание на Източна Европа.

Но опитът от Втората световна война показва, че Съединените щати все още имат алтернативи, че враждебността не е единствената възможна реакция срещу евентуалните действия на Сталин. Съединените щати са демонстрирали способността да реагират реалистично и прагматично на създадените се ситуации. Америка подпомага Тито и подкрепя Френската съпротива, отказва да се налага на руснаците и взема важни решения, водена единствено от целта да ускори падането на нацистка Германия.

През пролетта на 1945 г. Америка е много по-силна в сравнение с Америка от 1941 г., както и по отношение на останалия свят. В по-малка степен това се отнася и за 1918 г., но след Първата световна война Америка се разоръжава и в повечето случаи отказва да се намесва в конфликти извън Северноамериканския континент. Тя отново може да заеме такава позиция и действително Рузвелт споделя насаме пред Чърчил, че

се съмнява дали ще може да задържи американски войски в Европа за повече от една година след приключване на военните действия.

Америка е победител. Решенията, които ще вземе ще повлияят върху оформянето на следвоенния свят. През май 1945 г. тя няма ясна представа какви ще бъдат тези решения. Все още е възможно Съединените щати да избират по кои път да поемат.